

VÍDEŇSKÝ KONGRES

TANEC NOVÝCH ČASŮ

LUBOŠ TARABA

VÍDEŇSKÝ KONGRES

TANEC NOVÝCH ČASŮ

Během kongresu mocností ve Vídni slavila hotově žně politická satira a karikatura. Zde na samém vrcholu tyče vidíme francouzského krále Ludvíka XVIII., kterák spledá pro svou korunu, zespona podepírán anglickým zplnomocněncem Wellingtonem, pruským králem Friedrichem Vilémem III., carem Alexandrem I. a nakonec rakouským císařem Františkem I., který klečí na pytlích peněz symbolizujících britské subsidie. Scénu pak doplňuje například Napoleon v exilu, Marie Luísa s malým Napoleonem či četní francouzští politici včetně Fouchého a Talleyranda.

VÍDEŇSKÝ KONGRES

TANEC NOVÝCH ČASŮ

LUBOŠ TARABA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Luboš Taraba, 2020
Cover © Žaneta Kortusová, 2020
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2020

ISBN 978-80-7557-221-9 (print)

ISBN 978-80-7557-787-0 (ePub)

ISBN 978-80-7557-788-7 (mobi)

ISBN 978-80-7557-789-4 (pdf)

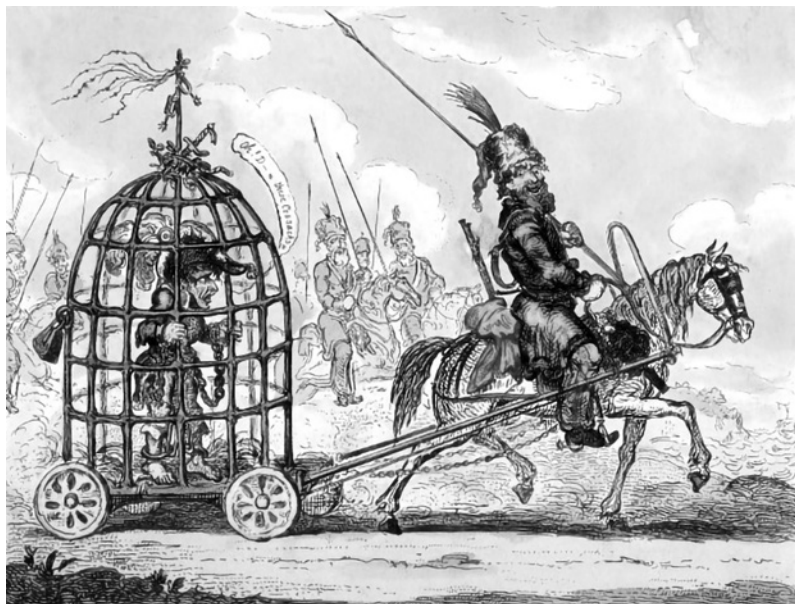
Obsah

Mírotvorci	7
Porcování kořisti	29
Kámen úrazu	45
Děšť králů	61
Ďáblovo evangelium	79
Galantní slavnosti	99
Všední dny	115
Valčík mocných	137
Čistota úmyslů	145
Odporný obchod	157
Horké kaštiny	175
Malí a velcí	193
Válečné tanečky	215
Špatný sen	229
Adventní čas	241
Na hraně války	261
Přelom roku	277
Gordický uzel	295
Vypusťte příšeru	311
Let orla	325
On a Oni	335
Oni a On	351
Muž na odstřel	361
Dunění bubnů	379
Krátký proces	399
Nové poměry	413
Víra a rozum	423
Mapa: Střední Evropa po vídeňském kongresu	428
Výběr pramenů a literatury	431
Příloha: závěrečný dokument	435

Mírotvorci

dpoledne třetího květnového dne roku 1814 se k ostrovu Elba pozvolna blížila britská válečná loď *HMS Undaunted*. Na její palubě stál s rukama za zády menší, zavalitější muž oblečený do různých dílů uniforem hned několika armád. Před devíti lety sebral tento ostrov Toskánsku a nyní zde měl z rozhodnutí velmocí dožít. Díky rozmaru ruského cara Alexandra I. a přesto, že jeho tchán, rakouský císař František I., žádal, „aby ho poslali co nejdále“, bývalý první francouzský imperátor zakotvil v přístavu Portoferraio, který se měl stát jeho novým domovem.

Bonaparte odjíždí na Elbu

„Je to něco, co nelze kvůli budoucnosti připustit,“ varoval už dříve všechny opatrný rakouský panovník František I. a jeho ministr zahraničí Klemens Václav Lothar kníže Metternich mu přizvukoval s tím, že nejdéle do dvou let bude zase válka. Nikdo je ale neposlouchal. Jak by tento šestačtyřicetiletý unavený muž, trpící výhřezem ploténky a hemeroidy, mohl být nebezpečný, když ho hlídají Britové a když mu zůstalo čtyři sta příslušníků gardy, čtyřiapadesát polských kopiníků a do jehož miličních oddílů vstoupí osm stovek ostrovanů? Tak se ptali všichni. Bonaparte byla historie. Nemálo Francouzů na něho chtělo co nejdříve zapomenout.

Týž den vjel do Paříže za dunění zvonů a děl a s bílými holubicemi na střechách Ludvík XVIII., devětapadesátiletý mladší bratr „nešťastného krále“, gilotinovaného před jedenadvaceti lety na základě rozhodnutí Konventu, kterému sloužil i mladý důstojník dělostřelectva Napoleon Bonaparte. Revoluce, která otrásla legitimitou trůnů a korun, revoluce, která se stala začátkem dlouhé série válek, v nichž vzešla a nyní na Elbě měla zapadnout „Korsičanova“ hvězda, se stala minulostí. Tlustý „Ludvík Vytoužený“, jak ho překřtili rojalisté, v pařížských ulicích nemohl být větším důkazem konce „dvaceti let trossek a neštěstí“, jak prohlásil jeden z protagonistů těchto událostí, šedesátiletý Bonapartův bývalý ministr zahraničí a nyní šéf prozatímní státní rady organizující návrat Bourbonů Charles Maurice de Talleyrand-Périgord.

Tento bývalý abbé ze starobylé šlechtické rodiny, biskup konce starých časů, poslanec generálních stavů, emisar revoluce, emigrant a zrádce odsouzený revolučním tribunálem k smrti, dobyvatel Divokého západu, co se vrátil za Direktoría do Francie a hned se stal šéfem diplomacie, muž, který se po-

dílel na puči proti Direktoriu, aby sloužil Napoleonovi a pak se od něj po vítězství u Slavkova, v předtuše jeho porážky, odvrátil a tajně ho zrazoval, zadarmo Rusům, protože mu car Alexandr I. odmítl platit, a za peníze Rakušanům, jmenovitě Metternichovi, tento člověk, jenž měl na svých rukou krev popraveného vévody d'Enghien, jednoho z Ludvíkových příbuzných, teď jako šéf prozatímní vlády dokazoval, že „se oddává celým svým životem službě králi a nežádá pro sebe nic“. Chtěl jen, „aby ti, jimž Revoluce odpouští, odpustili také Revoluci“. Krátce nato se stal už po třinácté ve svém životě ministrem zahraničí, tentokrát bourbonské vlády. Jak řekl, doufal, že „to bude naposledy“. To hlavní, co ho čekalo ze všeho nejdříve, bylo dojednat mírovou smlouvu s vítězi, aby definitivně skončily „dlouhé nepokoje v Evropě a neštěstí národů“ a Starý kontinent se dočkal „trvalého míru založeného na spravedlivém rozdělení sil mezi mocnostmi“, jak v ní bude uvedeno.

Jednání začalo 9. května 1814 v Paříži. Pokud někdo čekal, že se Talleyrand – pyšníci se nadále titulem knížete z Beneventa, které papeži svého času zabavil na Apeninském poloostrově Bonaparte – bude jako zástupce poražené země držet při zdi, tato kalkulace nevyšla. Na to byl tento „kulhavý ďábel“, jak se mu říkalo nejen kvůli protéze, „čertovu kopytu“ na úrazem v dětství zdeformované noze, příliš protřelý. Od svých předků sloužících v bourbonských armádách pochytil pravidlo, že nejlepší obranou je útok, a tak hned bez váhání vědomě nadsadil francouzské požadavky. Vytvořil si tím prostor, aby mohl dělat ústupky a kompromisy a nikdo z rojalistických radikálních konzervativců, *ultras*, jichž se zpátky do Francie vrátilo anebo ještě vrátí na třicet tisíc, mu nemohl příliš vyčítat, že slouží svému novému pánovi špatně, byť se tak samozřejmě dělo.

Kvarteto vítězných mocností – Rakousko, Velká Británie, Prusko a Rusko – mělo v tom, jak s Francií naloží, poměrně jasno. Podle tajných článků smlouvy podepsané v Chaumontu 9. března 1814 se bude muset vrátit do svých „přirozených“ hranic. Území obsazených za dob revoluce a císařství se vzdá. V „Německu“ následně vznikne federace nezávislých států. Taktéž Itálie prodělá patřičné změny. Obnovy se dočkají i Švýcarsko, Španělsko a Nizozemí. A to vše podle článku číslo 16 s cílem „zajistit oddych Evropě nastolením rovnováhy sil“.

Třebaže tento článek dostal až tak vysoké číslo, obsahoval jeden z „původních, věčných principů britské politiky“, jak konstatoval list *The Craftsman* už v době nástupu vůdce whigů Roberta Walpolea do úřadu prvního ministra začátkem dvacátých let 18. století. Mír na kontinentě je tak podstatnou podmínkou prosperity tohoto obchodujícího ostrova, že „by mělo být stálou snahou britských vlád jej udržet, a pokud jej někdo jiný zničí či naruší, opět jej obnovit,“ zněla základní poučka *real balance of power*. Walpole tak podle *London Gazette* reagoval na sérii válek o španělské a rakouské dědictví proložené navíc konfliktem o polské nástupnictví, kdy Evropu ovládal „francouzský“ *raison d'état*, tedy zájem každého státu a jeho panovníka.

Revoluce ve Francii a s ní spojená série válečných konfliktů vystavily Evropu těžké zkoušce. Aby se neopakovalo něco podobného, vítězové se chystali pokusit skloubit jednotlivé *raison d'état* tak, aby se dostaly do rovnováhy akceptovatelné všemi stranami, přesněji řečeno mocnostmi disponujícími dostatečnou silou a prostředky prosadit své zájmy a přitom se držet navzájem v šachu. Odstrašení mělo být natolik silné, aby si ka-

ždý rozmyslel podlehnout pokušení zkusit přemalovat mapu kontinentu bodákem. Aby se toto riziko ještě snížilo, měly své místo na evropské mapě i menší státy, představující nárazníková pásma a zájmové oblasti zároveň. I jejich hranice a politické směřování hodlaly velmoci samozřejmě upravit k obrazu svému a po svém. Jako když se hýbe s šachovými figurami. Jen hra měla být složitější. Na jedné šachovnici budou manévrovat hned čtyři hráči, Velká Británie, Rakousko, Rusko a Prusko, a k tomu jim bude kibicovat Francie.

Nováčkem, navíc bez osobních zkušeností s veterány evropské politiky, byl čtyřicetiletý britský státní tajemník ministerstva zahraničí Henry Robert Stewart Castlereagh markýz Londonderry. Po působení na ministerstvu války a kolonií a krátké kariéře guvernéra v Irsku se tento absolvent Cambridge musel kvůli souboji se svým kolegou z vlády Georgem Canningem na čas stáhnout z veřejného života. Jeho životní šance přišla v roce 1812, když si ho vůdce toryů Robert Jenkinson lord Liverpool vybral právě po Canningovi za nového šéfa *Foreign Office*. Ještě než se vypravil na „pevninu“ za armádami protinapoleonské koalice blížícími se k francouzské hranici, sepsal tento konzervativec do morku kostí, jinak naprostý samouk v diplomatické branži, 26. prosince 1813 memorandum, v němž shrnul principy britské zahraniční politiky pro příští léta. Nepřišel s ničím objevným, jen na stávající poměry napasoval myšlenky formulované v roce 1805 premiérem Williamem Pittem mladším. Jejich leitmotivem bylo britské dominantní postavení na moři, *British Maritime Rights*, a klid na „kontinentě“ založený na zmíněné „skutečné rovnováze sil“.

Tomu odpovídal i Castlereaghův plán, řečeno Pittovými slovy, „dosáhnout za účasti všech hlavních mocností dohody,

kteřá by stanovila a uznala jejich práva“ tak, aby byl nastolen a udržen mír založený na odstrašení agresora. „Opravdová bezpečnost,“ prohlásí Castlereagh v Paříži, „spočívá v zárukách, jež nabízí skutečnost, že nelze napadnout jednoho, aniž by se zároveň nevyhlásila válka všem, kteří mají zájem o udržení statu quo.“ Aby byla Francie udržena na uzdě, britský ministr zahraničí kalkuloval s tím, bude třeba posílit Prusko, které by v rámci svého zmrtvýchvstání mohlo dostat jako dárek donedávna „nepřátelské“ Sasko. Také Rakousko se mělo patřičně mocensky pozvednout. Vídeň by přitom hrála nadále v germánském prostoru prim jako „starobylý a přirozený ochránce Německa“. Na důležitosti tím nabývala obnova Švýcarska a reorganizace poměrů v Itálii a v bývalé „svaté říši římské“. Vedle celkového „obklíčení“ Francie by se tak zároveň zamezilo tomu, aby Vídeň s Berlínem zesílily až přespříliš tím, že budou navzájem soupeřit o vedoucí postavení v „německém“ prostoru. Rakouským úkolem bude zároveň dohlížet na pořádek v Itálii a chránit ji před Francií, která sever Apeninského poloostrova po staletí pokládala za svou zájmovou oblast. Obě německé mocnosti by zároveň navíc vytvořily bariéru postavenou do cesty ruskému elementu deroucím se úporně na západ.

Důležitým prvkem se stane také nezávislé nizozemské království rozšířené o bývalé Rakouské Nizozemí (Belgii). Ze severu by se tak uzavřel „obklíčovací“ kruh kolem Francie a Londýn by mohl využívat přístav v Antverpách, po čemž Britové tak dlouho toužili. Tato brána pro britské zboží a zároveň vojenské předmostí v případě nutnosti by zároveň fungovala jako předsunutá protifrancouzská bašta a v případě nutnosti i jako klacek proti ambiciózním Prusům. Dalším prvkem evropské stability *po anglicku* budou Španělsko a Portugalsko při-

pravené vpadnout Francii do týlu. Aby mohli kontrolovat i jih Evropy, Britové si hodlali ponechat Gibraltar a udržet si vliv v jižní Itálii. Případné ruské pronikání na jih Evropy by mohli pomoci brzdit také Turci, jak si Castlereagh mohl snadno spočítat. Sever kontinentu si Londýn pojistil obsazením Helgolandu. Tento dánský ostrov představoval severní obdobu Gibraltaru. Britové navíc mohli počítat i se Švédskem, byť tady stejně jako na jihu naráželi opět na Rusy okupující už několik let původně švédské Finsko.

Aby skutečně všech těchto cílů dosáhl, Castlereagh nemohl zůstat v Londýně. Navíc nedůvěřoval schopnostem svého vyslance ve Vídni George Hamiltona lorda Aberdeena. Pokládal ho v jeho třiaadvaceti letech za nejen nezkušeného, ale hlavně vydaného na pospas protřelému Metternichovi. Ten si ho prý doslova omotal kolem prstu, byť vyslanec o něm tvrdil, že rakouský ministr nikdy nebyl „skutečně chytrým člověkem“.

Pro prosazení rovnováhy sil mezi kontinentálními mocnostmi Castlereagh nesázel na hrubou sílu. Od prvního okamžiku vystupoval jako prostředník, obrušoval hrany na třecích plochách, a přitom si hlídal britské zájmy, připraven kdykoli bouchnout do stolu. Předvedl to krátce po příjezdu do Paříže, když spojence přesvědčil, aby tématy jednání byly jen evropské záležitosti. Všichni mlčky akceptovali fakt, že na kolonie a kontrolu moří má monopol výhradně Londýn. Castlereagh tak mohl vystupovat jako *ten vzadu* a přitom cílevědomě kormidloval Evropu tak, aby se naplnilo jeho krédo: „Nepotřebujeme v budoucnosti žádné trable.“

Jako nejpříjemnější – až na ruskou snahu anektovat Polsko, a tím proniknout dále na západ, a pruské touhy zmocnit se Saska – se jevíly tyto plány knížeti Metternichovi. Jeho

představa „spravedlivé rovnováhy“ se v hrubých rysech blížila britské „rovnováze sil“, což z nich činilo *přirozené* spojení. „Vycházím s ním, jako kdybychom strávili společně celý život,“ prohlásil o Castlereaghovi později, byť jejich vztah měl do idylky hodně daleko.

Tento jedenačtyřicetiletý *přivandrovalec*, v jehož žilách proudil Rýn, jak sám říkával, udělal v Rakousku skvělou kariéru. Jako manžel Eleonory Kounicové, vnučky „velkého kancléře“, sloužil jí po Marii Terezii, Josefovi II. a ještě dalším Habsburkům, Leopoldovi II. a Františkovi II., to v roce 1810 přes diplomatické služby, když prošel jako vyslanec Drážďanami, Berlínem a Paříží a budoáry mnoha vlivných a krásných žen, dotáhl až na prvního muže chátrajícího impéria. Před pár lety neváhal pro záchranu Rakouska obětovat „Minotaurovi“ „hezkou jalovičku“, jak charakterizoval sňatek dcery Františka I. Marie Luisy s Bonapartem rakouský polní maršál Charles Joseph kníže de Ligne, svého času Metternichův potenciální tchán. Nyní ho čekala doslova zkouška ohněm, simulátka o střední Evropu a rakouskou budoucnost.

Metternich vystupující v roli Castlereaghova *průvodce* kontinentální politikou, nejen že zvládl Napoleonem poníženou a oslabenou Vídeň vrátit do *koncertu velmocí*, ale dokonce v něm často hrál nejen první housle, ale snažil se i *dirigovat*. Už z dob studií ve Štrasburku u profesora Kocha věděl, že „obnova rovnováhy mezi evropskými mocnostmi“, je přesně to, co jeho nová vlast potřebuje za daných okolností ze všeho nejvíce. *Raison d'Etat* mu velel mít Rakousko co nejsilnější a s takovými hranicemi a sousedy, aby nebyla ohrožena jeho vlastní bezpečnost a zároveň mohlo spoluurčovat pravidla hry o Evropu. Prvořadou starostí pána na Kynžvartu byla

tudíž obnova velmocenského postavení „*Austrie*“, jak si lidé stále více zvykali říkat. Proto hodlal habsburskému domu zajistit Tyrolsko, Benátsko s Lombardií a velice důležité dědictví z druhého polského dělení v roce 1793. Zatímco o „starorakouských“ oblastech, jako Tyrolsko a Voralberg, se už stačil domluvit s Bavorskem a o dalších územích, jako Salzburg a Pasov se nazákladě úmluvy s Mnichovem rozhodne později „podle okolností“, o požadovaných italských územích pochyb nebylo. Budoucí císaři Františkovi I. odklepnuta bez větších průtahů. Horší spánek Metternichovi způsoboval rakouský díl Polska. Halič, patřící do napoleonských válek Vídně a poté fakticky Bonapartovi, drželi nyní totiž Rusové. Nejen, že ji kontrolovali vojensky, ale dělali si na ni nárok stejně jako na většinu pruského dílu Polska. A to byla Metternichova noční můra. Car Alexandr I. totiž navrhoval, aby se Rakušané za Polsko odškodnili v Itálii a Prusové dostali za svůj polský podíl jako náhradu Sasko, které ruští vojáci zabrali koncem roku 1813. Takové řešení nemělo podle rakouského ministra s rovnováhou sil nic společného, třebaže Prusové a zvláště Rusové tvrdili opak. Ne že by mu vadilo být pánem v severní Itálii, přičilo se mu mít Prusy za sousedy v Drážďanech a Rusy „jen pár mil od břehů Odry“. Podle pravidla o menším zlu tak nejen že uznával, že když tu už jednou Prusko (bohužel) je, je třeba s ním nejen počítat, ale bude-li to jen trochu možné ho i využít. Aby narušil prusko-ruské plány, a protože pokládal Petrohrad v dané chvíli za větší nebezpečí než Berlín, Metternich, třebaže britský vyslanec Aberdeen tvrdil, že „Rakousko nic nedonutí souhlasit s přivtělením Saska k Prusku“, takticky nabídl Prusům už v lednu 1814 právě vlast saského krále Friedricha Augusta. Jako podmínkou si dal, že Berlín pomůže zabránit vzniku rusko-polského království.

Jak dalece to Metternich myslel vážně, je otázka. Kdyby mu protiruský tah s Prusy vyšel, snadněji by pak totiž mohl (s britskou pomocí, na níž spoléhal a v níž doufal) přistříhnout křídla i pruské orlici. Nepředpokládal, že půjde zachránit Sasko celé. Byl připraven z něj část obětovat, i když to samozřejmě veřejně nevytruboval.

Protože Prusové nechtěli o žádných návrzích z Vídně nic slyšet, o to více se Metternichovi přičil zálsusk Berlína na strategickou jihoněmeckou pevnost Mohuč obsazenou po čtyřměsíčním obléhání od roku 1814 rakouskými a bavorskými vojáky. Neomylně cítil nebezpečí, které v sobě skrývalo potenciální popruštění Drážďan jako společného prusko-ruského nástupišť ve střední Evropě. Mohuč by se v takovém případě stala jen dalším místem vytěšňování Rakouska z Německa. Proto zastával názor, že Sasko a Mohuč patří pod kontrolu všech mocností a ty že o jejich osudu rozhodnou až později a především společně. Z tohoto důvodu také zkusil přemluvit cara, aby své názory změnil. Narazil však na rezolutní ne. Dokonce přestal naléhat, aby si poražený Napoleon udržel jako zeť rakouského císaře francouzskou korunu.

Chtěl-li dosáhnout svého, Metternich potřeboval spojení, a to pořádně silného. Byla to Velká Británie. Mělo to ale háček. Nejprve si musel Brity naklonit. A k tomu měl na jaře 1814 hodně daleko. Na ostrovech, kam poprvé zavítal na šest měsíců v roce 1794 a kde se seznámil s plejádou tamních politiků, se o něm smýšlelo vesměs dost špatně. Obzvlášť mu vyčítali jeho „proradnost“.

Druhým spojencem by se mohla za určitých okolností stát Francie. Nejprve bylo ale třeba se s ní rozumně vypořádat a pak se s ní, jmenovitě s Talleyrandem, s nímž se znal už osm let, od

svého pobytu na rakouské ambasádě v Paříži, patřičně domluvit. Když mu nevyšel plán s Paříží jako spojencem, která by nebyla už císařstvím, ale *jen* královstvím a Napoleon králem, což „malý muž“, jak mu Metternich začal s oblibou říkat, odmítl, uvažoval ještě o regentské vládě císařovny Marie Luisy. Nakonec ale přijal pragmaticky na milost vnuky Ludvíka XV. Jejich hlavními přímluvci ostatně nebyl nikdo jiný než Britové. „Události, jimž nelze zabránit, je třeba řídit,“ řekl k tomu.

Už dvaadvacet roků vládnoucí, sedmačtyřicetiletý František I., kterého si z Toskánska jako „císařského učedníka“ vzal ke dvoru bezdětný Josef II., nechával svému ministrovi volnou ruku. Ne že by byl „úplně nečinný“, jak o něm nebožtík starší bratr jeho otce Leopolda svého času tvrdil, ale přílišnou aktivitou skutečně nevynikal. „Apatický, chladný“ František „s pomalým ale dosti správným úsudkem“, jak ho charakterizoval Josef II., zůstával v pozadí jako pozorný pozorovatel. Vycházel z premisy, že co Metternich činí, dobře činí.

První, kdo s ním nesouhlasili, byli Prusové. I oni snili o vypořádání s Francouzi, kteří s nimi po léta zametali. Berlín ovládala touha po pomstě. Čtyřiašedesátiletý státní kancléř Karl August kníže Hardenberg, který začal po studiu práv svou dlouhou kariéru v rodném Hannoveru a přes Brunšvik a Ansbach-Bayreuth se dostal do pruských služeb, kde se stal ministrem války a poté zahraničí a nakonec i v roce 1810 kancléřem, měl sice mírnější představy než velitel pruské armády, bouřlivák maršál Gebhardt Leberecht hrabě Blücher, jenž by nejraději předhodil dobytou Francii na pospas svým vojákům, ale ani on nehodlal připustit, že by Paříž mohla Prusko znovu ohrozit anebo tak ponížit, jak to dokázal v předcházejících letech Napoleon. „Všeobecná pacifikace“, jak ji propagoval, měla

pustit Francii natolik žilou (hovořilo se o sto milionech franků reparací a ztrátě všech okupovaných území), aby se soustředila na léčení vlastních ran a neměla nutkání se angažovat vně svých „přirozenými hranicemi“, do niž se bude muset samozřejmě vrátit.

To byla však jen část Hardenbergových úvah. Už 29. dubna dokončil, alespoň na papíře, nové dělení kontinentu. Jeho „Plán na budoucí uspořádání Evropy“ obsahoval vedle změn hranic i matematická cvičení s tisíci a miliony „dušemi“, jak se označovalo obyvatelstvo. Už letmý pohled do tohoto dokumentu dával tušit, že pruský kancléř logicky upřednostnil vlastní zájmy. Třebaže se o tomto oblíbenci nyní už čtyři roky mrtvé pruské královny, *amazonky* Luisy, jenž se zasloužil o reformy, které Prusko přivedly zpátky mezi mocnosti, stále více proslýchalo, že nedoslýchá, a jeho podřízený, právník, lingvista, zakladatel berlínské university a diplomat působící jako vyslanec ve Vídni, sedmačtyřicetiletý Wilhelm baron Humboldt naznačoval, že na události na něj se valící nestačí („Hardenberg podniká právě ve dnech důležitých jednání krátké cesty za potěšením se ženami svých podřízených“, takže se říká, že „jako ministr nedbá o své záležitosti a vše vážně“, tvrdil o něm), kancléř státní záležitosti zase tolik nezanedbával.

Prusy logicky nejvíce zajímalo „Německo“ a „střední Evropa“, „Mitteleuropa“ – jak říkal například králův pobočník Karl Friedrich von Knesebeck – měla být jejich majstrštykem. Podle pozdějšího Knesebeckova plánu nazvaného „Jak se musí utvářet Evropa aneb o politické rovnováze v Evropě“ by se uprostřed kontinentu „pevně spojily Rakousko a Prusko. Německo, s přivtěleným Holandskem případně i Švýcarskem, a Itálie vytvoří spolkové státy a Británie se stane rakouským a pruským

spojencem“. Znělo to jednoduše, ale tak jednoduché to nebylo a ani být nemohlo. Ještě předtím bude třeba vyřešit rozetnout gordický uzel budoucnosti Polska a Saska, což zároveň vyřeší rébus, kdo se stane střeoevropským lídrem, zda Vídeň či Berlín.

Koncem dubna 1814 Hardenberg navrhl, aby Sasko a levý břeh Rýna připadly Berlínu, zatímco Vídeň dostane Tyrolsko a další území v Itálii. Varšavské velkoknížectví si Prusové, Rakušané a Rusové rozdělí tak, že jeho největší část připadne carovi. Třebaže tím lámal hůl nad původním předsevzetím usilovat o původní pruský podíl z Polska, car Alexandr to šmahem zavrhl s tím, že Polsko bude až na pár menších regionů, celé ruské. Friedrich Vilém III. se zato bude moci těšit na Sasko. Prusové se s takovým pomyslením smířili více než rychle. Jak říkával Metternich, když býval vyslancem v Berlíně: „Pruský dvůr se dá přesvědčit jen v Petrohradě.“

Nositel a šířitel pruských citů byl především sám pruský král Friedrich Vilém III. Tento čtyřiačtyřicetiletý Hohenzollern, tak odlišný od svého prastrýce Friedricha II., proslulý svou nerozhodností i bojácností vůči Napoleonovi, se v Alexandru I. doslova zhlédl. Většina jeho ministrů, včetně Hardenberga, se Ruska bála, zvláště se děsili jeho dalšího pronikání do Evropy, ale nikdo z nich nevěděl, co si s královou náklonností vůči carovi v dané chvíli počít. Navíc jediný člověk, který dokázal s králem pohnout, tedy královna Luisa byla po smrti, takže o to byla jejich úloha těžší.

Jako vždy v předcházejících letech Prusové vyčkávali a kalkulovali, jak se vše vyvine. Hardenbergovi byly jednoznačně bližší Metternichovy myšlenky, že „Rakousko přivítá s radostí návrat Pruska k plné nezávislosti pod podmínkou, že i samo bude taktéž nezávislé a že zůstane mocností. Tím by byl vy-

tvoření politický systém, který by nejvíce odpovídal evropským zájmům. Francii by od Ruska dělila mohutná bariéra. Upokojení mezi nimi ležících částí Evropy by bylo zajištěno klidem [panujícím – pozn. L. T.] mezi oběma císařstvími. [...] Naše zájmy odporují jak rozšíření francouzské moci, tak rozšíření moci Ruska.“

Hardenberg ale nevěděl, jak svého krále pro takovou vizi získat. Prusko mělo nejprve zesílit, dostat pod svou kontrolu Německo a tím vyhodit z kola *ven* Rakousko. Friedrich Vilém III. ale takto uvažovat nedokázal. Šel přímočaře za svým a budoucnost viděl po boku Alexandra I.

Šestatřicetiletý Romanov, vychovávaný babičkou Kateřinou II., „otcovrah“, jak mu někteří po straně přezdívali kvůli vraždě paranoického despoty Pavla I. spáchané opilými důstojníky, podléhal mnoha, často rozporuplným a protichůdným, představám. Vedle toho, že se zhlédl v liberálních učeních kombinovaných s idejemi křesťanství a doma zároveň vládl pevnou rukou takové myšlenky vylučující, přál si být uctíván jako spasitel Evropy. Jako hlavní vítěz nad „strašlivým Bonapartem“, jak se prezentoval, už viděl Rusko dále v Evropě, a tudíž stupňoval své požadavky. Vycházel přitom z jednoduchého principu. „Člověk si nemusí dělat příliš starosti o jednání, má-li šest set tisíc mužů ve zbrani,“ řekl jeden ruský generál nahlas to, co jen car naznačoval.

Největší překážku na ruské cestě do Evropy představovalo Rakousko a hlavně Metternich. Car, který se s ním znal od října 1805 z Berlína, rakouského kancléře bytostně nesnášel a ten mu oplácel stejnou mincí. Přitom Alexandr ještě před pár měsíci v euforii z vítězství tvrdil, že s takovým ministrem by se odvážil dobýt svět.